

Capitolul I. Moștenirea – reguli generale

Dreptul civil cuprinde „în rețeaua deasă a normelor sale întreaga viață omenească. El începe prin a se pleca asupra leagănelui copilului, pătrunzând chiar în tainele concepțiunii, se ocupă de logodnă, organizează căsătoria, pentru a termina cu moartea și urmările asupra patrimoniului, adică cu succesiunea, denumită și moștenire sau ereditate”¹.

Tradițional, dreptul patrimonial al familiei se compune din trei părți: *regimul matrimonial* (ce reglementează raporturile pecuniare dintre soți), *succesiunile* (care reglementează consecințele morții asupra patrimoniului defunctului) și *liberalitățile* (actele prin care, în general, persoana dispune cu titlu gratuit de bunurile sale)².

Secțiunea I. Definire, terminologie, reglementare

§ 1. Moștenire sau succesiune ?

Pentru desemnarea domeniului, se folosesc, practic în aceeași măsură, doi termeni: *moștenire* și *succesiune*. Deși apropiați, cei doi termeni nu se confundă, în doctrina europeană de specialitate³.

De regulă, moștenirea este termenul utilizat de științele umane, în studiul demografic, sociologic și politic, pentru transmisiunile *mortis causa*.

Succesiunea este *termenul juridic* care desemnează moștenirea (în accepțiunea de mai sus).

Rezultă că, strict vorbind, raportul dintre „moștenire” și „succesiune” este raportul dintre întreg și parte.

În doctrina, practica și legislația națională (anterioară adoptării Legii nr. 287/2009) cei doi termeni au fost folosiți în aceeași măsură și în același sens (juridic).

Noul cod civil pare să fi adoptat termenul „moștenire” (de exemplu, „Despre moștenire și liberalități”, „Transmisiunea și partajul moștenirii”, „Moștenirea vacantă” etc.), dar folosește frecvent și pe acela de „succesiune”

¹ A se vedea M. Eliescu, *Moștenirea și devoluțiunea ei în dreptul R.S.R.*, Ed. Academiei, București, 1966, p. 19.

² A se vedea M. Grimaldi, *Droit civil. Successions*, Litec, Paris, 2001, p. 2.

³ A se vedea A.M. Leroyer, *Droit des successions*, Dalloz, Paris, 2014, p. 3; Ph. Malaurie, *Les successions. Les libéralités*, Defrénois, Paris, 2010, p. 3.

(de exemplu, „Partaj succesoral”, „Vacanță succesorală”, „Rezervă succesorală” etc.)¹.

Mai rar, în aceeași accepțiune, se întâlnește și termenul „ereditate”.

Practic, în materia supusă studiului, noțiunile „moștenire” și „succesiune” sunt sinonime². Pentru acest considerent, folosirea lor diferențiată pe parcursul prezentei lucrări a fost dictată exclusiv de considerente de formă.

§ 2. Succesiunea – transmisiune de patrimoniu

Potrivit art. 557 alin. 1 C. civ., „Dreptul de proprietate se poate dobândi, în condițiile legii, prin convenție, *moștenire legală sau testamentară ...*” (s.n.). Rezultă că „moștenirea” reprezintă o modalitate de dobândire a dreptului de proprietate.

Termenul „succesiune”, la rândul său, poate fi însă înțeles în două moduri³.

În sens larg, succesiunea poate desemna *orice transmisiune de drepturi* prin care se schimbă titularul dreptului de proprietate, atât *mortis causa*, cât și *inter vivos* (de exemplu, prin contracte sau prescripție achizitivă).

Succesiunea (stricto sensu) „este transmiterea patrimoniului unei persoane fizice decedate către una sau mai multe persoane în ființă” (art. 953 C. civ.). Deci, este vorba *numai despre transmisiunile mortis causa* (acesta fiind și sensul pe care îl vom atribui termenului „succesiune”, pe tot parcursul lucrării de față).

Din analiza definiției de mai sus rezultă că:

- a) succesiunea este o *transmisiune* de patrimoniu;
- b) obiectul transmisiunii este un *patrimoniu* (drepturi și obligații luate împreună);
- c) transmisiunea se face de la o *persoană decedată*, către *una sau mai multe persoane* (fizice sau juridice);
- d) persoana care transmite moștenirea este *numai o persoană fizică*, regulile care guvernează moștenirea *neputându-se aplica în cazul încetării existenței unei persoane juridice* (pentru care operează reguli specifice);

¹ Opiniă în favoarea termenului „succesiune” consacrat în doctrina națională și europeană (dar și în legislația nord-americană, a se vedea Codul civil din Québec).

² S-ar putea înțelege și că termenul „moștenire” privește numai transmisiunea legală (*ab intestat*). Astfel, în Codul civil, Cartea a IV-a este intitulată „Despre moștenire și liberalități”. Accepțiunea nu poate fi reținută, printre altele, deoarece în doctrina franceză se recunoaște că „*el* (testamentul – s.n.) este, prin esență, act succesoral, reglementat de dreptul de moștenire”; a se vedea M. Grimaldi, *op. cit.* (2001), p. 3.

³ A se vedea M. Eliescu, *op. cit.*, p. 19-20.

e) persoanele care succed trebuie să fie *în ființă* (adică să existe), neavând relevanță dacă sunt persoane fizice, persoane juridice sau statul.

În particular, succesiunea poate avea și semnificația de *masă succesorală* (patrimoniu succesoral)¹.

Actorii (persoanele) dreptului succesoral sunt: persoana decedată (defunctul al cărui patrimoniu se transmite) și persoana (persoanele) care dobândește (dobândesc) patrimoniul lăsat de defunct.

Defunctul (persoana despre a cărei moștenire este vorba) se mai numește și „autor” (de exemplu, autorul comun al comoștenitorilor), dar și *de cuius*, abreviere din formula dreptului roman „*is de cuius successionis (rebus) agitur*” (cel despre a cărui moștenire/bunuri este vorba)².

Persoanele care dobândesc patrimoniul defunctului se numesc, în general, *moștenitori* sau *succesori* (uneori urmași).

În cazul moștenirii *testamentare*, cel care lasă moștenirea se numește *testator*, iar dobânditorul *legatar* (universal, cu titlu universal sau cu titlu particular).

Precizăm că dreptul de moștenire a consacrat, de-a lungul timpului, o serie de termeni aparent arhaici, precum: „nevrednicia” succesorală, „transmisiunea și împărțeala” moștenirii, „exheredarea” moștenirii etc. Preluând trendul european de simplificare a vocabularului în materie, început prin Legea franceză nr. 728 din 23 iunie 2006³, Noul cod civil fie a eliminat, fie a „modernizat” unele noțiuni.

Apreciem că încercarea de cosmetizare a unor instituții succesorale intrate deja în limbajul juridic curent (încercare inconsecventă și forțată, uneori) nu este de natură să aducă avantaje (ba, din contră).

§ 3. Sediul materiei

Moștenirea este garantată prin dispozițiile art. 46 din Constituția României.

Cele mai importante reglementări sunt cuprinse în Codul civil (Legea nr. 287/2009) Cartea a IV-a, intitulată „Despre moștenire și liberalități”,

¹ A se vedea Fr. Deak, *Tratat de drept succesoral*, Ed. Actami, București, 1999, p. 6.

² Utilizarea termenului s-a impus mai ales din rațiuni gramaticale, folosindu-se, de exemplu, formula „moartea lui *de cuius*”, fiind oarecum impropriu să se vorbească de „moartea defunctului”.

³ De exemplu, sintagma „*par préciput et hors part*” (de origine latină și adesea folosită în practică) a fost înlocuită cu cea de „*hors part successorale*” („în afara părții succesorale”); a se vedea A.M. Leroyer, *op. cit.* (2014), p. 3; D. Lupașcu, C.M. Crăciunescu, *Dreptul familiei*, Ed. Universul Juridic, București, 2012, p. 149.

Titlul I „Dispoziții referitoare la moștenire în general” (art. 953-962); Titlul II „Moștenirea legală” (art. 963-983); Titlul III „Liberalitățile” (art. 984-1099) și Titlul IV „Transmisiunea și partajul moștenirii” (art. 1100-1163).

Alte dispoziții în materie sunt cuprinse în legi speciale. De exemplu, Legea nr. 71/2011 de aplicare și modificare a Codului civil; Legea nr. 36/1995 a notarilor publici și a activității notariale, care reglementează procedura succesorală notarială; Ordinul M.J. nr. 1903/2011 privind condițiile de formă necesare pentru valabilitatea dispozițiilor testamentare privind sumele de bani, valorile sau titlurile de valoare depuse de clienții instituțiilor de credit¹.

Secțiunea a II-a. Felurile moștenirii

Potrivit art. 955 alin. 1 C. civ., patrimoniul succesoral „se transmite *prin moștenire legală*, în măsura în care cel care lasă moștenirea nu a dispus altfel *prin testament*” (s.n.).

În consecință, după izvorul vocației succesorale a celor care dobândesc patrimoniul defunctului, transmisiunea succesorală este de două feluri: *legală și testamentară*.

Precizăm că în reglementarea anterioară era cunoscută și altă formă de moștenire: *moștenirea convențională*. Astfel, în condițiile art. 933 și art. 935 din Codul civil de la 1864 (azi abrogate) referitoare la „donațiuni făcute soților prin contractul de maritagiu”, moștenirea convențională se putea realiza prin donația de bunuri viitoare (cunoscută și ca „instituțiunea contractuală”), potrivit căreia o persoană (instituantul) desemna, printr-un contract de donație (și nu prin legat, nefiind asimilat acestuia) un succesor (instituitul) pentru a culege „bunurile sale viitoare”.

Precizăm că Noul cod civil *nu mai reglementează moștenirea convențională*². Cu toate acestea, s-ar putea interpreta că moștenirea convențională se regăsește indirect în dispozițiile art. 333 C. civ. referitoare la așa-zisa „clauză de preciput”, potrivit căroră: „Prin convenție matrimonială se poate stipula ca soțul supraviețuitor să preia fără plată, înainte de partajul moște-

¹ Pentru amănunte în materia reglementării, a se vedea I. Genoiu, *Dreptul la moștenire în Codul civil*, Ed. C.H. Beck, București, 2013, p. 4; I.E. Cadariu-Lungu, *Dreptul de moștenire în Noul Cod civil*, Ed. Hamangiu, București, p. 3-4; I. Nicolae, *Drept civil. Succesiuni. Moștenirea legală*, Ed. Hamangiu, București, 2014, p. 3.

² Din dispozițiile Noului cod civil rezultă că moștenirea este *numai de două feluri*: legală și testamentară (art. 955), iar liberalitățile nu se pot face „decât prin donație sau prin legat cuprins în testament” (art. 984 alin. 2).

nirii, unul sau mai multe dintre bunurile comune, deținute în devălmășie sau în coproprietate”¹.

În contextul de mai sus, apreciem că, în actuala configurație legislativă, nu sunt conturate condițiile moștenirii contractuale și, deci, *nu se poate vorbi despre o a treia formă de moștenire*.

§ 1. Moștenirea legală

Moștenirea este legală când transmisiunea *mortis causa* a patrimoniului succesoral are loc *în temeiul legii*².

Moștenirea legală intervine, de regulă, numai în cazul în care cel care lasă moștenirea nu a dispus în timpul vieții de averea sa prin testament³.

Moștenirea este legală și în cazul în care defunctul a lăsat testament, însă acesta nu cuprinde întreaga masă succesorală ori cuprinde alte dispoziții decât cele referitoare la transmiterea patrimoniului succesoral (de exemplu, înlăturarea de la moștenire a unei rude etc.).

În acest din urmă caz, dacă cel înlăturat este *moștenitor rezervatar*, el va culege totuși o parte din moștenire împotriva voinței testatorului, în calitate de moștenitor legal rezervatar. Astfel, o parte din patrimoniul defunctului se poate transmite prin moștenire testamentară, iar cealaltă parte prin moștenire legală (art. 955 alin. 2 C. civ.).

Rezultă că moștenirea este legală atunci când patrimoniul succesoral se transmite *persoanelor stabilite de lege* (în ordinea și în cote strict determinate). Moștenitorii legali pot fi: universali, cu titlu universal sau cu titlu particular.

În doctrină, moștenirea legală mai este cunoscută ca moștenire *ab intestat* (când defunctul nu a lăsat testament)⁴.

¹ Clauza de preciput și natura sa juridică vor face obiectul unei analize în cadrul drepturilor succesoriale ale soțului supraviețuitor.

² Moștenirea legală este, „după spiritul Codului civil, *modul de transmitere cel mai natural* a patrimoniului unui defunct” (*s.n.*); a se vedea C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil român*, vol. III, București, 1928, p. 364.

³ „Moștenirea reglementată de lege este un efect al raporturilor de familie”; a se vedea M.B. Cantacuzino, *Elementele dreptului civil*, Ed. All Educațional, București, 1998, p. 204-205.

⁴ În dreptul roman, moartea *intestat* era considerată o dezoană; a se vedea D. Alexandresco, *Principiile dreptului civil român*, vol. II, București, 1926, p. 19; C.S. Tomulescu, *Drept privat roman*, Universitatea din București, 1973, p. 202.

De menționat că termenul „moștenire *ab intestat*” nu mai păstrează semnificația și nici dimensiunea din dreptul roman, care a consacrat-o¹ (în sensul că, în dreptul nostru, nu mai constituie o excepție, ci chiar regula)².

§ 2. Moștenirea testamentară

Moștenirea este testamentară în cazul în care transmiterea patrimoniului defunctului (sau o parte a acestuia) are loc în temeiul voinței testatorului, manifestată prin testament.

În principiu, orice persoană fizică poate dispune *mortis causa* de bunurile sale. În lipsa testamentului moștenirea se „deferă” după regulile instituite de lege³.

Rezultă că voința testamentară are întâietate, dar se manifestă (ca orice act juridic privat) doar în condițiile legii.

Persoanele desemnate de testator să culeagă moștenirea se numesc *legatari*.

Legatarii pot fi: *universalii* (cu vocație la întregul patrimoniu lăsat de defunct), *cu titlu universal* (cu vocație la o fracțiune din masa succesorală) și *cu titlu particular* (cu vocație la bunuri singulare, anume determinate).

§ 3. Coexistența moștenirii legale cu cea testamentară

Cele două feluri de moștenire prevăzute de art. 955 alin. 1 C. civ. nu se exclud reciproc, ci moștenirea legală poate *coexista* cu cea testamentară⁴.

Dacă testatorul a făcut un legat (sau mai multe) cu titlu universal, dar care nu epuizează întregul patrimoniu succesoral, devoluțiunea moștenirii va fi testamentară în limitele legatului (sau legatelor) și legală pentru restul neacoperit.

¹ A se vedea I. Popa, *Drept civil. Moșteniri și liberalități*, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 35

² În doctrină s-a apreciat că, alături de succesiunea legală „de drept comun”, există și o „succesiune legală *extraordinară* sau *anormală*” (s.n.) (de exemplu, bunurile prevăzute de art. 974 C. civ. se transmit prin moștenire, după alte reguli decât cele obișnuite); a se vedea D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiuni și testamente*, Ed. C.H. Beck, București, 2014, p. 4 și doctrina franceză citată de autor.

³ În doctrină s-a opinat că „Voința legiuitorului suplinește numai voința neexprimată a defunctului”; a se vedea D.C. Florescu, *Dreptul succesoral în noul Cod civil*, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 9.

⁴ În doctrina italiană, legătura dintre moștenirea legală și cea testamentară este asigurată de „*successione necessaria*”, caracteristică moștenitorilor care dobândesc în orice formă; a se vedea G. Falcione, *Successioni e Donazioni*, Simone, Napoli, 2002, p. 14.

Exemplu. Din averea sa de 100.000 lei, defunctul a lăsat prin testament 20.000 lei fiului său F, iar soției supraviețuitoare SS, nu i-a lăsat nimic. În acest caz, fiul va primi 20.000 lei în calitate de legatar, iar restul de 80.000 lei se vor împărți după regulile devoluțiunii legale, astfel: 60.000 lei F și 20.000 lei SS. Deci F va dobândi în total 80.000 lei (ca legatar și moștenitor legal).

De asemenea, dacă defunctul a lăsat prin testament întreaga moștenire altor persoane decât moștenitorii rezervari, aceștia din urmă vor primi (în temeiul moștenirii legale) partea din moștenire cuvenită rezervei, împotriva voinței liberale a testatorului, astfel că devoluțiunea moștenirii va fi în parte legală și în parte testamentară (testamentară pentru partea care nu încalcă rezerva succesorală)¹.

Exemplu. Defunctul a lăsat prin testament întreaga sa avere de 100.000 lei nepoatei sale de frate NF, iar fiului său FA nu i-a lăsat nimic. În acest caz, fiul defunctului FA va culege rezerva succesorală de 1/2 din moștenire, adică 50.000 lei, iar NF, nepoata defunctului, restul de 50.000 lei.

Rezultă că moștenirea testamentară înlătură pe cea legală *numai dacă*:

a) testatorul a instituit unul sau mai mulți legatari universali, care culeg întreaga moștenire (*au vocație la tot*);

b) *nu există moștenitori legali rezervari*.

De precizat că, în temeiul art. 955 alin. 2 și art. 1102 C. civ., o persoană poate să culegă o parte din moștenire în calitate de legatar și o altă parte în calitate de moștenitor legal (deci, același moștenitor poate să *cumuleze cele două calități* în temeiul *vocației multiple* la moștenire)².

Exemplu. Prin testament, defunctul a lăsat casa de vacanță fiului său FA (legat cu titlu particular), iar fiului său FB nu i-a lăsat nimic testamentar. În acest caz, FA va dobândi casa de vacanță în calitate de moștenitor testamentar, restul moștenirii urmând a se împărți între FA și FB potrivit regulilor moștenirii legale, inclusiv ale rezervei (fiecare primind 1/2 din moștenire).

¹ A se vedea M.M. Soreață, *Noutăți legislative în materia succesiunilor introduse prin noul Cod civil*, Ed. Hamangiu, București, 2013, p. 6; A.N. Gheorghe, *Manual de drept succesoral*, Ed. Hamangiu, București, 2013, p. 5; V. Stoica, L. Dragu, *Moștenirea legală*, Ed. Universul Juridic, București, 2012, p. 17.

² Doctrina face distincție între *coexistența* calității de legatar și moștenitor legal și *dublarea* acestor calități. Pentru amănunte, a se vedea Fr. Deak, *op. cit.*, p. 10. Mai nou se vorbește despre „vocația multiplă la moștenire”; a se vedea I. Genoiu, *op. cit.* (2013), p. 7.

Secțiunea a III-a. Caracterile juridice ale transmisiunii moștenirii

Sucesiunea are anumite particularități care o deosebesc de celelalte moduri de transmitere a drepturilor și a obligațiilor civile.

Având în vedere că moștenirea intervine numai la moartea unei persoane fizice, ea este o transmisiune *mortis causa*, cu caracter universal (prin virtutea patrimoniului succesoral transmis) și, deși obiectul său reprezintă o masă de drepturi și obligații, moștenirea rămâne, în principiu, unitară și indivizibilă.

§ 1. Transmisiune pentru cauză de moarte (*mortis causa*)

Transmisiunea succesorală se produce numai la încetarea din viață a unei persoane fizice, fie că este vorba de moarte fizic constatată, fie de moarte declarată prin hotărâre judecătorească (*hereditas viventis non datur*).

Faptul morții constituie elementul distinctiv al transmisiunii succesorală și o deosebește de transmisiunea prin acte juridice între vii (*inter vivos*).

În consecință, normele dreptului succesoral nu pot fi aplicate actelor de transmisiune *inter vivos* (gouvernate de dreptul obligațional) și nici în cazul încetării existenței unei persoane juridice¹.

În schimb, normele care guvernează transmisiunea succesorală sunt, în principiu, aplicabile și persoanelor juridice ori statului, atunci când apar ca dobânditori ai patrimoniului sau ai unor bunuri din patrimoniul persoanei fizice decedate².

Adăugăm că, în condițiile Noului cod civil (spre deosebire de transmisiunea *inter vivos*), *drepturile reale dobândite de către moștenitori nu sunt supuse formalităților înscrierii în cartea funciară* (art. 887 alin. 1)³. Totuși, „titularul drepturilor astfel dobândite nu va putea însă dispune de ele prin cartea funciară decât după ce s-a făcut înscrierea” (art. 887 alin. 3)⁴.

¹ A se vedea Fr. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral. Moștenirea legală*, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 31.

² A se vedea E. Safta-Romano, *Dreptul de moștenire. Doctrină și jurisprudență*, Ed. Graphix, Iași, 1995, p. 30; D. Macovei, *Drept civil (Succesiuni)*, Ed. Ștefan Procopiu, Iași, 1995, p. 7; J. Manoliu, Șt. Răuschi, *Drept civil. Succesiuni*, Iași, 1983, p. 4.

³ Rațiunea constă în aceea că moștenitorii sunt considerați continuatori ai personalității lui *de cuius*; a se vedea I.E. Cadariu-Lungu, *op. cit.*, p. 13.

⁴ Potrivit art. 35 alin. 1 din Legea nr. 7/1996, „Notarul public care a întocmit un act prin care se transmite, se modifică, se constituie sau se stinge un drept real imobiliar este obligat să ceară, din oficiu, înscrierea în cartea funciară”.

§ 2. Transmisiune universală

Sucesiunea are ca obiect patrimoniul unei persoane fizice decedate, privit ca universalitate juridică, adică totalitatea drepturilor și obligațiilor care au valoare economică și care au aparținut defunctului.

Nu se transmit prin moștenire:

- a) drepturile și obligațiile nepatrimoniale (în principiu);
- b) drepturile patrimoniale care se sting la moartea titularului, întrucât au caracter viager sau sunt contracte născute *ex lege intuitu personae* (cum ar fi uzufructul viager, o creanță de rentă viageră etc.);
- c) obligațiile patrimoniale legate de o calitate personală a defunctului (de exemplu, obligația de întreținere prevăzută de lege în considerația calității personale a defunctului).

Caracterul universal al transmisiunii moștenirii explică faptul că asupra moștenitorilor sau legatarilor universali sau cu titlu universal nu trec drepturi și obligații privite izolat (*ut singuli*), ci patrimoniul defunctului, ca universalitate juridică¹.

Transmiterea obligațiilor (ca parte a patrimoniului) este o caracteristică a transmisiunilor *mortis causa*. Astfel, în sistemul dreptului nostru civil, prin acte juridice *inter vivos* nu se pot transmite, în principiu, obligații, ci numai drepturi (Codul civil necunoscând transmiterea de datorie)². Totuși, în noile condiții ale art. 1315-1320 C. civ., prin cesiunea contractului, cesionarul poate transmite unui terț nu numai drepturile, dar și obligațiile asumate, însă *numai ca o datorie singulară* (și nu ca universalitate a datoriei defunctului, precum în cazul transmisiunii succesoriale).

Precizăm că vânzarea unei moștenirii de către un moștenitor universal sau cu titlu universal are ca *obiect bunuri* (din patrimoniul succesoral, deși înstrăinarea privește o universalitate). În consecință, potrivit art. 1751 C. civ., „Vânzătorul rămâne răspunzător (față de terți, s.n.) pentru datoriile moștenirii vândute” și, deci, creditorii moștenirii pot să-l urmărească pentru realizarea creanțelor lor.

Principiul universalității transmisiunii succesoriale operează, în aceeași măsură, atât atunci când moștenitorul sau moștenitorii au vocație universală

¹ A se vedea M.M. Soreață, *Noutăți legislative în materia succesiunilor introduse prin noul Cod civil*, ed. Hamangiu, București, 2013, p. 8-9.

² Transmisiunea moștenirii se deosebește de transmisiunea prin acte între vii și prin faptul că drepturile dobândite de succesori le sunt opozabile terților, *fără îndeplinirea unor formalități*; a se vedea St. Cărpenu, *Dreptul de moștenire* în Fr. Deak, St. Cărpenu, *Drept civil*, Universitatea din București, 1983, p. 381.

(moștenitori legali sau legatari universali), cât și atunci când ei au numai o vocație cu titlu universal.

Deși transmisiunea succesorală este universală, moștenitorii legali și legatarii universali sau cu titlu universal răspund pentru datorii și sarcinile moștenirii *numai cu bunurile din patrimoniul succesoral*, proporțional cu cota fiecăruia (nu și cu bunurile personale – art. 1114 alin. 2 C. civ.).

Precizăm că transmiterea de bunuri succesoriale, primate *ut singuli*, prin legate cu titlu particular *nu este de natură a contrazice caracterul universal al transmisiunii succesoriale*¹ (chiar dacă legatele ar epuiza activul succesoral), întrucât întotdeauna există cineva cu vocație la universalitatea succesorală (moștenitori legali, legatari universali sau cu titlu universal ori statul, comuna, orașul sau municipiul, în cazul succesiunilor vacante).

§ 3. Transmisiune unitară

În cadrul transmisiunii succesoriale, patrimoniul este privit unitar, ceea ce are drept consecință faptul că moștenirea (deci toate drepturile și obligațiile defunctului) se transmite moștenitorilor legali sau legatarilor după *aceleași norme juridice*.

Regula de mai sus operează indiferent de: natură (drepturi reale sau drepturi de creanță, mobile sau imobile etc.), proveniență (de exemplu, de pe linie maternă sau paternă), origine (moștenite sau achiziționate) ori de modalitățile de care sunt afectate (termen sau condiție etc.).

De menționat că unitatea succesiunii *nu se referă la unicitatea actului normativ* ce o reglementează².

Din considerente de ordin social sau economic, uneori, fie din rațiuni de echitate, alteori, legiuitorul a prevăzut și unele *excepții de la principiul unității* transmisiunii succesoriale. Prezentăm câteva, consacrate deja.

a). În cazul *soțului supraviețuitor*, legiuitorul a dispus ca acesta, pe lângă partea succesorală la care are dreptul, să moștenească de asemenea „*mobiliile și obiectele de uz casnic care au fost afectate folosinței comune a soților*” (atunci când nu vine în concurs cu descendenții defunctului – art. 974 C. civ.).

¹ A se vedea Al. Bacaci, Gh. Comăniță, *Drept civil. Succesiunile*, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 10.

² Dreptul succesoral unitar roman (creație a jurisconsultilor romani) a fost reglementat prin *mai multe acte normative*. Aceleași reguli guvernează și dreptul nostru succesoral; a se vedea C. Stătescu, *Drept civil. Contractul de transport. Drepturile de creație intelectuală. Succesiunile*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1967, p. 108.

Tot astfel, soțul supraviețuitor care nu are o altă locuință (corespunzătoare nevoilor sale) beneficiază de un drept de abitație (folosință) asupra casei în care a locuit cu defunctul până la data deschiderii moștenirii (art. 973 alin. 1 C. civ.).

b). Potrivit art. 333 alin. 1 C. civ., prin convenție matrimonială se poate stipula o *clauză de preciput* prin care soțul supraviețuitor să preia fără plată, înainte de partajul moștenirii, „unul sau mai multe dintre bunurile comune”.

Privitor la natura juridică a clauzei de preciput s-a susținut că:

– *nu există intenția liberală (animus donandi)* și, deci, „este vorba numai de micșorarea masei succesoriale, iar nu de micșorarea patrimoniului unei persoane”;

– „nu poate fi stipulată prin testament vreunuia dintre soți” (ci adoptată doar prin convenție matrimonială);

– nu poate fi asimilată „nici cu o donație, nici cu un legat și nici cu o clauză de partaj inegal al bunurilor comune ale soților.

În concluzie, clauza de preciput are natura juridică a unui *avantaj matrimonial* distinct” (inclus în convenția matrimonială)¹.

c). În domeniul dreptului muncii și al asigurărilor sociale, potrivit art. 167 alin. 2 C. muncii, în *caz de deces al salariatului*, drepturile salariale datorate până la data decesului sunt plătite, „în ordine, soțului supraviețuitor, copiii majori ai defunctului sau părinților acestuia”. Dacă nu există niciuna din persoanele enumerate, drepturile salariale se plătesc altor moștenitori, în condițiile dreptului comun.

De asemenea, potrivit art. 120 alin. 1 din Legea nr. 263/2010 privind sistemul public de pensii publice, sumele rămase neîncasate de către pensionarul decedat, reprezentând *pensia pe luna în care a avut loc decesul*, și, după caz, drepturile de pensie cuvenite și neachitate până la deces, se plătesc „soțului supraviețuitor, copiii, părinților sau, în lipsa acestora, celorlalți moștenitori, în condițiile dreptului comun”.

Rezultă că, în privința salariului ori a pensiei neîncasate de persoana decedată, nu se aplică principiul unității moștenirii, legea specială stabilind altă ordine decât cea stabilită în dreptul comun².

¹ Pentru un studiu solid argumentat științific, a se vedea D. Lupașcu, C.M. Crăciunescu, *op. cit.* (2012), p. 148-150.

² Având în vedere că art. 46 din Codul muncii nu prevede dispoziții asemănătoare privitoare la ridicarea *indemnizației de concediu* ce se cuvine salariatului decedat pentru concediul neefectuat, în doctrină s-a opinat că acestora li se vor aplica, prin analogie, dispozițiile art. 167 alin. (2); a se vedea V. Stoica, L. Dragu, *op. cit.* (2012), p. 25.

Literatura juridică cunoaște și alte ipoteze controversate, care *nu constituie excepții de la caracterul unitar* al moștenirii¹. De exemplu:

- coexistența moștenirii testamentare cu cea legală;
- cazul în care defunctul, prin voința sa exprimată prin testament, a împărțit moștenirea în mai multe mase deosebite, atribuind bunurile mobile unei persoane, iar cele imobile alteia;
- cazul decedului asiguratului, când, în lipsa unui beneficiar desemnat, indemnizația intră în masa succesorală și revine moștenitorilor asiguratului (art. 2230 C. civ.).

Menționăm că prezentarea excepțiilor de la caracterul unitar al moștenirii s-a făcut în scop exemplificativ, fără pretenția de a le epuiza. De exemplu, ar mai putea intra în această categorie bunurile care constituie amintiri de familie (art. 1141 C. civ.).

§ 4. Transmisiune indivizibilă

Patrimoniul succesoral este nu numai unitar, ci și indivizibil. Așa fiind, transmisiunea succesorală va fi și ea indivizibilă și acest caracter va avea drept consecință faptul că acceptarea sau renunțarea la moștenire are, fiecare în parte, caracter indivizibil (neputând avea ca obiect numai o parte de moștenire).

În consecință, fiecare moștenitor trebuie *fie să accepte moștenirea* (potrivit vocației succesorale), *fie să renunțe* la ea².

Caracterul indivizibil al transmisiunii *successorale justifică dreptul de acrescământ* care operează atunci când unul sau mai mulți moștenitori renunță la moștenire sau sunt nedemni, precum și în cazul ineficacității unor legate instituite de defunct³.

În cazul de mai sus, de ineficacitatea legatului profită moștenitorii legali, legatarii universali, legatarii cu titlu universal și chiar legatarii cu titlu particular (dacă au fost însărcinați cu executarea legatului ineficace).

Principiul indivizibilității transmisiunii successorale operează pe deplin *numai când există o singură vocație succesorală* (ca moștenitor legal sau ca legatar).

¹ A se vedea M. Eliescu, *op. cit.*, p. 52; D.C. Florescu, *op. cit.*, p. 14.

² A se vedea O. Rădulescu, P. Rosenberg, A. Rădulescu, *Dovada calității de moștenitor*, în Dreptul nr. 4/2002, p. 101.

³ Potrivit art. 1072 C. civ., de ineficacitatea legatului profită moștenitorii „ale căror drepturi succesorale ar fi fost micșorate sau, după caz, înlăturate prin existența legatului sau care aveau obligația să execute legatul”.